

Can Riera o Ca n'Estruch

Un patrimoni per descobrir

LOURDES PINYOL I SELVA

Llicenciada en Administració i Direcció d'Empreses i Diplomada en Ciències Empresarials per la Universitat de Barcelona

ANTECEDENTS

El Mas Riera o Can Riera era un nom completament desconegut a Sant Andreu de Palomar fins fa ben poc. Tothom el podria confondre amb la masia de Can Riera de Sant Martí de Provençals, i només quan l'associem amb el d'Estruch ja hi podrà haver gent que el comenci a relacionar amb aquell convent de les Germanetes de l'Assumpció del carrer de Pons i Gallarza.

Va ser arran del treball de recerca que es va dur a terme per inventariar les masies de Sant Andreu de Palomar,¹ partint d'una primera relació de masies extreta de les *Fulles Històriques de Mossèn Clapés* i en la qual constava una masia amb aquest nom, que s'ha pogut aprofundir en la història d'aquest edifici situat a l'antic carrer de Sant Llorenç, i que també era conegut amb el nom de Can Riera i, segles enrere, com a Mas Alou. La memòria oral com a patrimoni immaterial ens ha permès estirar de fils invisibles i, a partir d'algunes dades aportades pel veïnat, treure de l'anonimat nissagues familiars, amb noms i cognoms, que habitaren aquesta antiga masia, i conèixer també les seves relacions amb altres nissagues pageses de Sant Andreu de Palomar.

FAÇANA ACTUAL DE CA N'ESTRUCH. LOURDES PINYOL.

1 DA. *Les masies de Sant Andreu de Palomar. Inventari de cases de pagès andreuenques*. Sant Andreu de Palomar: Centre d'Estudis Ignasi Iglésias, 2014

EL CARRER DE SANT LLORENÇ

El carrer de Pons i Gallarza ja consta documentat amb el nom de carrer de Sant Llorenç des del segle xv, i no va ser fins al 5 de setembre del 1907 que l'Ajuntament va aprovar el canvi de nom. L'antiga denominació li provenia d'un benefici que es devia haver instituït a l'església de Sant Andreu, sota la invocació de Sant Llorenç, que de ben antic hi tenia un altar i que era destinatari habitual de donacions per part dels parroquians en els seus testaments.

Aquest carrer formava part de l'antic camí ral que portava de Sant Andreu de Palomar a Vilapicina (Via Forcada) i que després continuava cap a Horta. Els camins rals van ser les vies de comunicació més importants de què disposaven les poblacions abans de la construcció de les carreteres. Aquest camí rural començava a l'església de Sant Andreu, continuava per l'actual carrer de l'Ajuntament, confluint amb el carrer de Balari i Jovany (Sant Cristòfol), travessava l'actual carrer Gran, pujava per Pons i Gallarça –passant per la masia anomenada Can Riera, i Can Sardà i la casa vella de cal Borni–, continuava per un tram de l'actual carrer de Piferrer tot vorejant les masies de Can Valent i Can Verdaguer, arribava a Vilapicina i seguia fins a Horta. El 1877, aquest antic camí va caure en desús a causa de l'obertura del passeig de Santa Eulàlia –l'actual rambla de Fabra i Puig–, que comunicava Sant Andreu amb Vilapicina en línia recta i que el va acabar substituint.

A mitjan segle xiv, a la cantonada del carrer Gran amb Pons i Gallarza, també hi trobàvem l'anomenat Mas Carnisser –Bernat Ferrer, àlies Carnisser, n'era el titular–, i el 1443 tenim documentat Jaume Alou, del carrer de Sant Llorenç,² com a regant del Rec Comtal i propietari d'un mas agrícola. Aquesta informació ha permès identificar la família Alou com la primera nissaga propietària de la masia.

Mossèn Clapés relata de la manera següent com era l'entorn del carrer de Sant Llorenç abans que la zona fos urbanitzada:

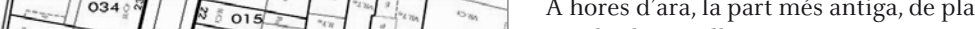
“Tots els terrenys que són avui ocupats pel carrer de Solidaritat, en son tros antic, places de Mercadal i Brossa, Montpeller (Santa Teresa), Pons i Gallarza, Servet, fins als carrer d'Agustí Milà, que era el Torrent de Can Dragó (Paixalet), des del carrer de Sant Andreu fins el de Bartrina, que era la carretera de Dalt antiga, amb totes els carrers que creuen els referits: són les terres de les antigues masies de Can Masades, prop de la Riera, que hi tenia les vinyes, Ca la Bòrnia, que hi tenia un molí de paper, Can Riera, Can Planes, etc., que són aixecades al carrer de Pons i Gallarza.

Llindant amb vinyes de la masia Masades, i en terres de *Can Cua*, després d'esplanada, hi aixecà el Municipi l'espaiosa plaça del Mercat, aterrant per això les quadres abandonades de Can Cua.”

També sabem per mossèn Clapés que al segle xix, a la confluència dels carrers de Mateu Ferran amb Pons i Gallarza, hi havia un edifici on es venien diversos gèneres i que era considerat lloc públic, i on abans hi va haver una peixateria i més tard una carnisseria. A final del segle xix i durant el segle xx, també va allotjar diferents entitats associatives com la Sala d'en Xen, el Casino El Porvenir, el Casino dels Rics i La Unió Patriòtica del districte IX.

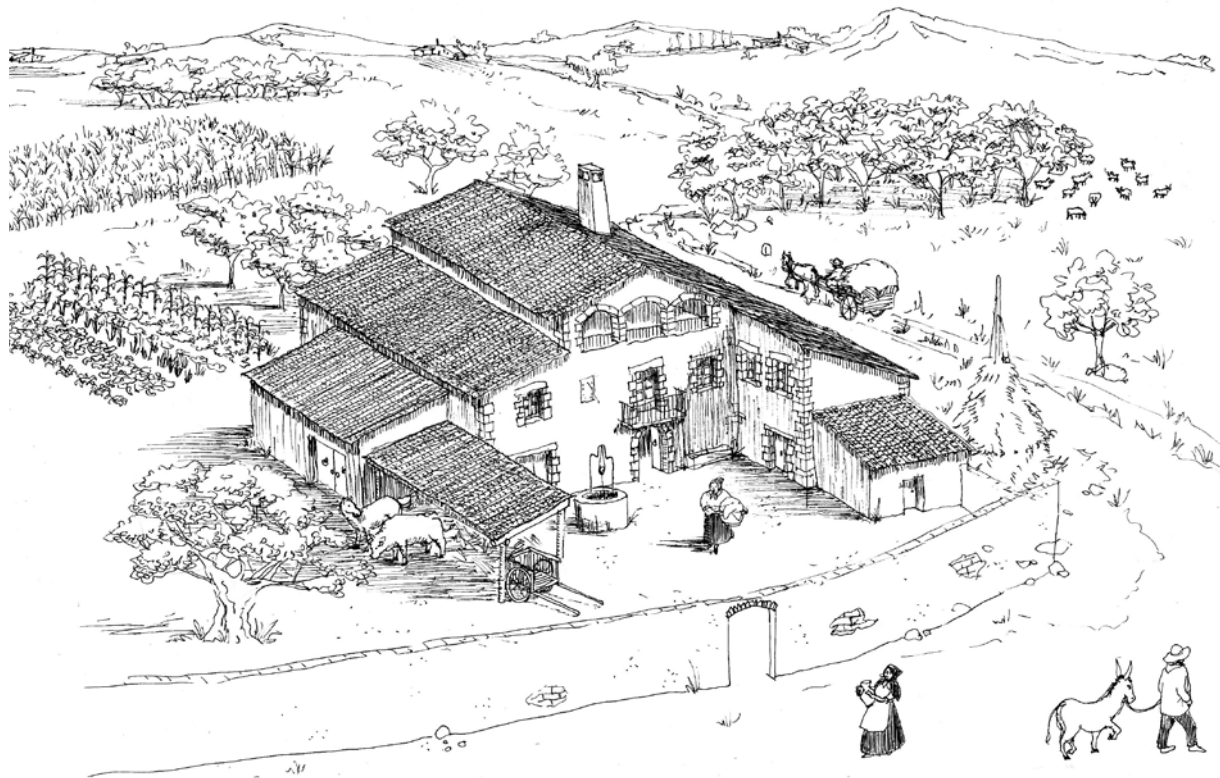
2 ACA, Llibre de regadiu. Reial Patrimoni. BCG. Núm. 430.

LA MASIA

germanetes de l'Assumpció –que enc

en en un annex de nova construcció, amb entrada pel carrer de Fraga-, al final d'aqu

RECREACIÓ DE LA MASIA DE CAN RIERA. IL·LUSTRACIÓ DE LAURA GIL

L'edifici s'obre a l'interior cap a un jardí de dimensions considerables. A l'interior hi ha una gran capella i una sala de reunions de factura moderna (1968) i sense cap significació especial. L'any 1977 s'adaptà part de l'edifici com a guarderia per a nens discapacitats. L'immoble està inscrit com a bé cultural d'interès local en l'Inventari del Patrimoni Cultural Català.

Ens valdrem ara d'un inventari redactat l'any 1542⁴ –extret del llibre *Barcelona i la seva història*, de Duran i Sampere–, per visitar i recrear l'interior d'un mas anomenat d'en Riera, i que no sabem quin era dels tres que consten amb aquest nom a Sant Andreu de Palomar. Val a dir que els altres trenta-un masos –entre els quals hi havia el Mas Alou, dit també d'Avall– inventariats en el fogatge del 1515⁵ haurien produït cadascun un inventari semblant.

“Al vestibul trobem pertot mobiliari, una taula amb els dos cavallets i un banc. Al costat hi ha les forques per al paller i el batre, així com algunes eines de conreu (càvecs i magalls), i un jou de cap, prova de l'existència de bous de treball.

El que ens atreu més és el joc de motlles per a fer teules, rajoles grans i petites i altres peces de fang cuit. El mas en aquesta època és un exemple d'economia tancada; procura abastar-se a si mateix i fabrica tot el que li cal. Ens ho confirma la troballa de quatre mil peces de terra ja cuites i una altra part d'obra crua, a més d'una bona quantitat de calç viva, tot això per a construir alguna ampliació de la casa.

4 Arxiu Històric de Protocols de Barcelona, Jaume Sastre (major), lligall 7, Llibre 1 d'inventaris (comunicat per Josep M. Madurell).

5 ACA. Reial Patrimoni. Mestre Racional. A- 401. Vegeu l'annex 3.

Entrem ara a la cuina, peça important a jutjar per l'examen detingut que en féu el notari. Aquí veiem la pastera i tot el que cal per a fer el pa, una *latre* dels productes casolans. Els plats són de terra i també ho són les escudelles. Els cubells per a la bugada són també de terrissa, i es troben encastats, en part, a la paret; així s'aconsegueix ocupar menys espai, assegurar l'estabilitat i facilitar el desguàs. Morters de pedra, olles de coure, culleres de fusta i una escudella de quatre orelles per a les pasteres completen el parament, juntament amb un plat gran, potser penjat a la paret, amb la figura d'un àngel penjat al mig.

PORTA PRINCIPAL DE CA N'ESTRUCH, SITUADA AL CARRER DE PONS I GALLARZA. LOURDES PINYOL.

A l'estable, el notari hi troba un mul, dues someres, un cavall amb la seva muntura, un rossí coix i malparat, i una parella de bous, l'un de roig i l'altre moreu o de pell de llop, amb llurs corresponents arreus. Aleshores els bous eren els únics animals junyits a l'arada.

El notari ens porta després al celler i veiem dues bótes i set barrils amb mos; uns altres dos amb vi claret, una bóta 'agrera'. El vi negre era guardat, segons declaren els interessats, en una altra casa. El mas produïa també fruita, car al celler hi havia tot el que calia per a dur-la al mercat. I en diversos caixons hi havia nous, figues seques i ametlles.

El pis del mas era reservat a habitació, però servia també de rebost, iniciat a la sala d'ingrés, els mobles de la qual –cofres, arquimeses i estrades– eren plens de productes diversos, i entre ells cànem i estopa, mostra d'una altra indústria domèstica, la filada. El fil produït era portat al teixidor i així era obtingut el drap de casa, amb el qual confeccionaven llençols, coixines, tovalloles i camises, tallades de les peces de teixit que guardaven i de les quals el notari comptà un nombre important. El lli amarat que consta a l'inventari demostra que era collit a les terres del mas.

Al dormitori principal hi aparegué un petit arsenal: un arcabús amb els arreus, àdhuc un motlle per fondre les bales; ballestes de diverses menes, per a dards i per a viratons, amb tots els pertrets; tres estaven desarmades i semblaven molt antigues. Una espasa, una llança, un casc i diverses peces d'armadura completaven la panòpia en la qual havia de confiar el propietari, no solament per acudir en bona forma a la host, si hi era cridat, sinó per a la caça de tords i d'altres exercicis cinegètics, segons va suposar el notari, potser amb dissimulada enveja.

La mestressa del Mas d'en Riera devia ésser tota una senyora, a jutjar pels vestits i joies que ens mostra el notari, amb molt poca discreció, tal com ho va traient d'un mig cofre: vels de gasa amb or i perles, arracades d'or, cadenetes, anells saltiris; un cinturó amb plaques d'argent daurat on hi havia dos lleons, una agulla i dues gerres, una ret o gandalla d'or, 'un vell mirall bo amb la lluna sencera'.

Acabem la visita al graner, on ens posem novament en contacte amb la terra i els seus fruits. A desgrat que l'inventari fou redactat al mes de desembre, el gra no és porgat. El que hi ha de més abundant és blat de bona qualitat; segueix el 'mestall segolós', l'ordi, la civada i l'espelta; després, faves, cigrons i mill.

En abandonar el mas, el notari degué travessar l'era, on hi havia diversos pallers, un d'ell amb senyal d'ésser venut i, picotejant al seu entorn, les gallines, que el zelós fedatari tingué temps de comptar: 'set parelles de gallines i un centenar de pollastres'."

Tant les cases de pagès més modestes com les sumptuoses i senyorials expressen i diuen moltes més coses que no pas les construccions urbanes, i ens acosten a les formes de vida i treball dels nostres avantpassats alhora que són una permanent mostra de l'art popular. Moltes masies de l'entorn, com Can Verdaguer o Can Valent, guarden força similituds, tant pel que fa a l'estructura de la façana com als elements interns de la casa. Fins al segle xvi, els masos acostumaven a ser de dos cossos, però a partir d'aleshores i de forma generalitzada, es van construir de tres, amb una sala central al pis, i la cuina va quedar relegada a un lateral, o bé a la planta baixa o bé a la planta superior. Seguint el corrent de l'època, la majoria dels masos es reformaven per aconseguir que la sala o menjador, tant si estava separat de la cuina com si no, assolissin aquesta condició de centralitat o simetria, ja sigui agregant-t'hi un nou cós o reformant tota la primera planta.

ENDINSANT-NOS EN LA HISTÒRIA DELS COGNOMS ALOU I RIERA

La recerca realitzada en aquest estudi ha hagut de remetre's a les referències documentals contemporànies sobre la propietat de la masia per remuntar-se cap al passat, en una línia de propietat directa i indirecta de la finca que s'ha pogut documentar, com veurem, des del segle XIV.

Els diferents censos de fogatges,⁶ fets entre el 1360 i 1553 a Sant Andreu de Palomar, ens han permès fer el seguiment d'aquests cognoms al llarg de tres segles⁷ i buscar les arrels de les famílies que habitaren el mas.

Diverses masies es construïren originàriament al peu dels antics camins rals o a prop de les rieres i del Rec Comtal. Segurament, en tots dos casos, les nissagues que els habitaven adoptaven el nom de la casa on vivien. Agafar el cognom d'una casa era una manera molt tradicional de formar noms familiars en els segles XI i XII. Així, un mas situat a prop d'una riera (la paraula *riera* ve del llatí *rivarius*, que vol dir 'riu amb poca aigua') era anomenat Mas de la Riera, i els seus habitants, per extensió, els Riera.

Un incís significatiu és que el lligam dels catalans a la terra i a la natura es manifesta sovint de manera clara en els cognoms (Serra, Puig, Pujol, Vall, Rius, Riera, Bosc, Camp, Carbó, Molins, Roca, Quer, Pedra, Pi, Om, Figueres, Oliver, Oliveres, Pruna, Romaní...), però també en els oficis (Ferrer, Fuster, Pagès, Oller, Sabater...).

ELS COGNOMS ALOU I RIERA EN ELS DIVERSOS FOGATGES DE SANT ANDREU DE PALOMAR			
Fogatge 1360	Fogatge 1497	Fogatge 1515	Fogatge 1553
Berenguer Riera	Antoni Riera del Palmer	Mas d'en Riera del Rec	Miquel Riera
Guillem Riera d'Amunt	Guillem Riera del Forn	Mas de Guillem Riera	Andreu Riera
Guillem Riera d'Avall	Joan Riera del Rec, àlies Lledó	Mas d'en Riera del Palmer	Jaume Riera (llogater)
Jacmet Riera	Anthoni Alou	Mas Alou dit d'Avall	Joan Alou
Bernat Alou			

Si s'analitzen els tres fogatges, es pot comprovar que els cognoms Alou i Riera es mantenen estables en el temps, i que els masos que representaven els caps de família es van perllongar a través dels seus hereus. L'aplicació dels cognoms a l'estudi de les poblacions humanes ens diu que els individus amb el mateix cognom i ubicats en un mateix municipi devien estar emparentats en major o en menor grau, i que la difusió dels masos es devia produir –arran de les divisions hereditàries de les tinences familiars– per la divisió de les explotacions preexistents, cosa que hauria pogut originar els topònims de masos d'Amunt i d'Avall, del Rec o del Forn, de la Plaça o de la Vila, en un mateix indret. L'estreta vinculació de noms de masos amb els cognoms de les famílies que els habitaven ens permet plantejar si uns i altres devien reflectir, en major o en menor mesura, aspectes de la geografia local de la parròquia a la qual estaven arrelats o, si més no, de la visió geogràfica que en tenien les persones que hi vivien a l'edat mitjana.

⁶ La *Gran Enciclopèdia Catalana* defineix els *fogatges* així: HIST 1 Dels segles XIV al XVII imposició que les corts generals establien per convenença amb el rei dels estats de la Corona catalano-aragonesa a raó d'una quantitat per foc o casa habitada, per tal de subvenir a necessitats de la corona o la terra.

⁷ Vegeu els annexos 1, 2, 3, 4, que corresponen els fogatges de 1360, 1497, 1515 i 1453.

LES ESTRATÈGIES ECONÒMIQUES DE LA FAMÍLIA PAGESA

El sistema que funcionava a Catalunya implicava nomenar hereu de tots els béns el fill mascle primogènit, que al seu torn tenia l'obligació de col·locar els seus germans tan bé com fos possible i tenir cura dels pares. Quan no hi havia mascles, heretava la primera noia, que rebia el nom de *pubilla*. Si una pubilla es casava amb un hereu, a la generació següent es produïa la unió de dos masos. És obvi que el sistema hereditari obria portes a la unificació patrimonial i els pagesos de mas utilitzaven aquest camí quan les circumstàncies demogràfiques ho permetien. Com passava també amb les vendes de masos, aquest procés podia portar al fet que un dels masos passés a ser simplement una explotació agrària i que es col·loqués un masover en el mas que quedava buit. El resultat va ser un profund procés de diferenciació social pagesa. S'incrementaren els masovers, que, a canvi d'una part dels fruits, habitaven i mantenien els masos que havien quedat buits per les raons abans exposades. Alguns pagesos de mas propi van resistir i van continuar més o menys igual que en el segle XVI, tot i que van millorar modestament la casa i l'explotació en què vivien quan la conjuntura econòmica els era favorable. Altres, però, comprant i mitjançant estratègies familiars, van ser capaços d'acumular una quantitat considerable de masos que feia que, a la pràctica, deixessin de ser pagesos i aspiressin a veure reconegut el seu nivell social. Cap al segle XIX van triar una casa de totes les del seu patrimoni, la van millorar considerablement i hi van viure demostrant des d'allà un enorme poder social.

Comparant els cognoms dels descendents de les diferents nissagues, que en un moment o en un altre van viure en els masos de Sant Andreu de Palomar, podem deduir que, com en molts altres pobles de Catalunya, era part de les estratègies econòmiques de les famílies pageses practicar el que en sociologia s'anomena *endogàmia* de lloc i de grup.

Els fills de pagesos solien casar-se amb fills d'altres pagesos, del mateix municipi o d'una zona propera. En fer l'elecció de la parella, el que comptava era primordialment l'estatus socioeconòmic de les famílies. Es pretenia aconseguir una unió equilibrada que permetés la reproducció i el manteniment de la nova llar en el mateix nivell social en què estaven situades les famílies dels progenitors. Si era possible, també es procurava l'ascens social mitjançant un casament amb hereus o pubilles ben situats dins l'escala social, generalment comerciants i professions liberals. El que s'intentava evitar amb fermesa eren les casaments desiguals perquè podien suposar una degradació social.

Avui en dia encara es poden trobar a Sant Andreu de Palomar un bon nombre de cognoms d'antigues famílies pageses que s'han anat perpetuant des de l'edat mitjana fins a l'actualitat. Fins i tot, no era estrany que el marit d'una pubilla adoptés el cognom de la seva esposa a fi que no es perdés la identitat patrimonial del mas.

A efectes informatius i de divulgació, es relacionen en la taula següent els cognoms més representatius que figuren en els tres fogatges i en altres documents de segles posteriors, i que tenen a veure amb els propietaris o els masovers de les masies andreuenques.

Fogatge 1360	Fogatge 1497	Fogatge 1553	Segles XVII, XVIII, XIX i XX
Alou	Alemaný	Alemaný	Alemaný
Arenes	Alou	Alou	Artés
Artés	Arenes	Arenes	Feliu
Pujol	Artés	Artés	Feliubadaló
Riera	Feliu	Feliu	Molins
Sabadell	Feliubadaló	Feliubadaló	Pujol
Sala	Pujol	Pujol	Riera
Solà	Riera	Riera	Sabadell
Verdaguer	Sabadell	Sabadell	Sala
	Sala	Sala	Sitjar
	Solà	Solà	Solà
	Verdaguer	Verdaguer	Verdaguer

RECONSTRUINT LA HISTÒRIA DELS ALOU I ELS RIERA

Reconstruir la història d'aquest antic mas ha presentat una sèrie de dificultats afegides perquè la toponímia de certs llocs s'ha anat perdent i els noms dels masos han canviat sovint des de l'època medieval fins als nostres dies, o també és possible que vagin desaparèixer, per la qual cosa s'ha fet difícil de resseguir-ne la història. El que s'ha pogut constatar és la vinculació d'aquestes dues famílies –els Alou i els Riera– amb el Rec Comtal, ja des d'època medieval. Aquest fet ha resultat fonamental per recular en el temps i identificar la línia successòria dels propietaris d'aquest mas des del segle XIV fins al XX. Les llistes dels usuaris regants del Rec, juntament amb els capbreus⁸ d'establiments de terres que s'han anat repetint fins ben entrat el segle XX, han fet possible la recerca.

S'ha de dir, que en aquest cas, el potencial de recerca d'Internet ha estat d'una gran vàlua: ha ajudat a corroborar hipòtesis o a fonamentar-les, o fins i tot a descartar certes pistes.

• DEL SEGLE XIV AL XVI⁹ •

MAS ALOU d'Avall	
BERNAT ALOU Doc. 1360	
BERNAT ALOU	= MARIA
Doc. 1394 Fills: Andreu, Jaume, Bonanat i Bernat	
JAUME ALOU	= MARGARIDA
Doc. 1458, 1460, 1499	
ANTONI ALOU	= ANDREUA
Doc. 1469, 1497, 1506	
JOAN ALOU	= JAUMETA
Doc. 1507, 1512, Filla: Àngela	
ANTONI ALOU	= ELISABET
Doc. 1525, 1550	
JOAN ALOU Doc. 1553	
ÀNGELA ALOU	= PERE ARENES RIERA
Doc. 1585, 1590	

En les diverses fonts consultades només s'ha trobat un Alou com a cap de família –a Sant Andreu de Palomar, però cap més en tot Barcelona–, en cadascun dels quatre fogatges de 1360, 1497 1515 i 1553 publicats. El primer Alou el trobem en el fogatge del 1360 i aquest cognom és manté fins al 1553. El terme *alou* significa 'Domini ple, absolut i lliure, franc de serveis i de tota prestació real o personal, sobre béns immobles, que diferia, així, del que hom tenia en feu o en emfiteusi'. Tenint en compte que pocs pagesos posseïen propietats *en franc i lliure alou*, cal suposar que Alou començà sent un sobrenom o àlies i, posteriorment, ja quedà documentat com a cognom. Els testaments de la família Alou als quals s'ha tingut accés certifiquen que posseïen el mas i que, en franc alou, el transmetien als seus hereus. També consten diverses peces de terra en règim emfitèutic pels quals pagaven sous, censos o delmes als senyors directes.

Durant tres segles, la família Alou va transmetre de generació en generació als seus hereus o

pubilles la major part dels seus béns, mobles o immobles. L'instrument notarial que regulava tota aquesta successió era el protocol d'heretament. Un heretament significava una donació de tots els béns, feta entre vius, amb motiu d'un matrimoni, que un pare o una mare atorgava al fill o filla. Aquesta pràctica la trobem, entre les principals clàusules dels capítols matrimonials. Els heretaments eren irrevocables i solien entrar en vigor després de la mort del donador:

⁸ Escriptura pública on consta el reconeixement que fa l'emfiteuta dels drets del seu senyor, directe sobre els immobles o terres que el primer té en domini útil, com a resultat d'un procés judicial anomenat *causa de capbreuació*.

⁹ Vegeu la taula 1.

fins que no arribava aquell moment, el mateix donant gaudia de l'úsdefruit de les coses donades. D'alguna manera, s'establí una cohabitació en la direcció de l'explotació entre la parella "sortint" d'amos de la casa i el nou matrimoni "entrant" que els havia de substituir.

En els capítols matrimonials d'Antoni Alou amb Andreua¹⁰ –filla de la masia de Can Verdager–, Jaume Alou, pare d'Antoni, dona al seu fill el mas agrícola del carrer de Sant Llorenç, amb tots els béns mobles i immobles.

Generalment, els heretaments a favor d'un fill (hereu) o d'una filla (pubilla) anaven acompanyats d'una sèrie de reserves o condicions, és a dir, d'una colla de pactes que supeditaven la successió. Sovint, els pares donants establien veritables successions en cas que l'hereu o la pubilla morissin sense descendència o aquesta no arribés a una edat determinada que acostumava a ser la pubertat.

[illegible]

CAPÍTOLS MATRIMONIALS D'ANTONI ALOU I ANDREUA, FILLA DE BERNAT VERDAGUER I EULÀLIA, AMB DATA DE 1469.

10 Fons històric de l'Hospital de la Santa Creu. Biblioteca de Catalunya - Fundació Privada Hospital de la Santa Creu.

GENEALOGIA DELS ARENES I RIERA	
MAS ARENES	
BONANAT D'ARENES Doc. 1278	
BERNAT ARENES Doc. 1360	PERE D'ARENES Doc. 1347, 1360, 1361
PERE ARENES Doc. 1443	
RAFAEL ARENES Doc. 1497	
PAU ARENES Doc. 1590	
ANTONI ALOU = ELISABET Doc. 1525, 1550	
JOAN ALOU Doc. 1553	
PERE ARENES RIERA = ÀNGELA RIERA (ALOU) Doc. 1590	
CAN RIERA	
ANDREU RIERA = PERONEL·LA Doc. 1684. Filla: Eulàlia	
JACINT RIERA Doc. 1747	
MANUEL RIERA, abans ALOU Doc. 1764, 1772	
JACINT RIERA Doc. 1825, 1838	
JOAN RIERA SALADRIGAS Doc. 1854, 1879, 1889	
MARIA RIERA MOLINS = ESTRUCH Doc. 1890	
MONSERRAT ESTRUCH RIERA Doc. 1901, 1960, 1991	

En l'origen del mas o de les terres conrea- des hi sol haver un contracte d'establiment emfitèutic atorgat per un senyor directe, tot i que s'ha conservat poques vegades aques- ta relació contractual i només disposem de la relació establerta en el capbreu, quan el pagès confessa estar en possessió del mas per un determinat senyor, al qual reconeix com a senyor directe, i reconeix també la possessió del mas i d'altres possessions.

El mas, ja des dels segles baixmedievals, té terres per senyors directes diferents i és ben lluny de ser una explotació unitària, més aviat les parcel·les del mas es troben disper- ses i escampades, a vegades, en més d'una parròquia. En el cas de Sant Andreu de Palomar, doncs, podien trobar-se a Sant Martí de Provençals, Horta, Santa Coloma de Gramenet o Montcada. Així, a manca de con- tractes d'establiment emfitèutic o de cartes precàries que haurien suposat la renovació del vell contracte primerenc, aquestes famílies basaven la seva relació "contractual" amb el senyor directe en la confessió efectua- da en el capbreu. A còpia de repetir aques- ta relació en la confecció de nous capbreus, amb referències als posseïdors anteriors del mas, el capbreu esdevé, a la pràctica, l'acta que legitima l'accés al domini útil del mas o de la terra.

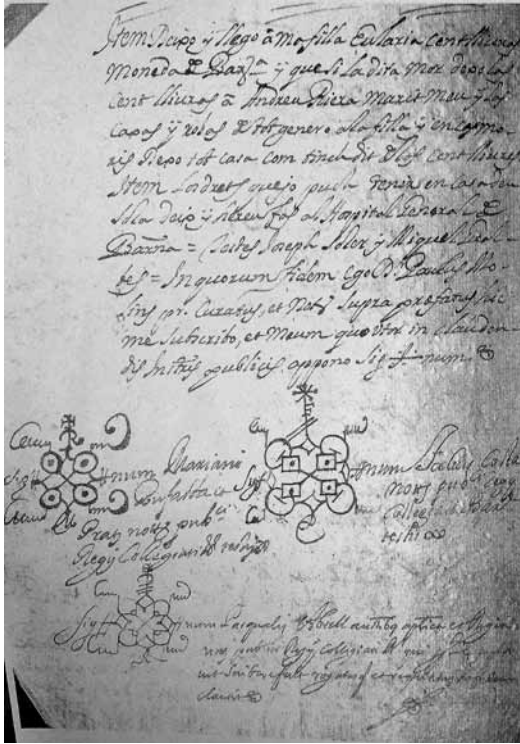
És a partir d'aquesta documentació que s'ha pogut establir la relació entre les famílies Alou i Arenes o Riera, i com el mas Alou va passar d'una nissaga a l'altra a mit- jan segle XVI, suposem que arran del casa- ment d'una pubilla de la família Alou amb un hereu Arenes-Riera, o bé per herència entre famílies.

En el testament de Joan Alou, datat el 1512, diu que aquest ha estat condemnat a mort per la cúria del governador civil i que fa

donació del mas i de tots els seus béns al Monestir de Montserrat. També estableix que la seva filla Àngela, de dotze anys, en serà l'hereva. No sabem si la condemna es va executar o si la

11 Vegeu la taula 2.

donació de l'herència va ser una manera de commutar-li la pena. El que sí que sabem és que en el fogatge de 1553, hi continua constant un Joan Alou, que en cas de tractar-se del mateix que va fer testament, seria necessàriament un home d'edat molt avançada i encara més en aquella època. Ens decantem per pensar que es devia tractar d'un fill o d'un parent pròxim que es va fer càrrec de l'explotació.

TESTAMENT DE PERONELLA RIERA, MULLER D'ANDREU RIERA I FILLA DE FRANCESC I MARIA FELIU, DATAT EL 1684.

El 1590, en un capbreu de terres, Pere Arenes i Riera –que consta que estava casat amb Àngela Riera, filla de Joan Alou–, presenta una escriptura en què fa constar unes peces de terra en règim emfitèutic, que abans foren d'Elisabet Alou, vídua relictada d'Antoni Alou, i que es seran presentades repetidament en altres capbreuacions posteriors per part dels seus descendents o successors.¹² No era gens habitual en aquella època identificar-se amb dos cognoms; gairebé sempre hi constava el del pare, i el de la mare s'hi afegia en casos excepcionals, per identificar la casa o nissaga de procedència quan aquesta era considerada rellevant. És per això que s'ha inclòs la genealogia dels Arenes dins de la mateixa dels Riera, tot i que no s'ha pogut esbrinar ni com ni per què es va produir el canvi o l'adopció del cognom Riera com a principal. El Mas Arenes figura en els quatre fogatges publicats des del 1360 i, fins i tot, el trobem en un pergami del Monestir Benedíct de Sant Pau del Camp de Barcelona, datat el 5 de maig del 1278, i en el qual podem llegir el següent:¹³

“Berenguer, prior del monestir de Sant Pau del Camp, i el seu convent lloen i confirmen a Bonanat d'Arenes i a la seva descendència, a perpetuïtat, l'establiment emfitèutic, d'una porció de terra que els seus antecessors ja havien tingut, a precària, pel monestir des de molt temps endarrere, situada a Sant Andreu de Palomar, al lloc anomenat Agulló. Però el prior de Sant Pau substitueix l'agrer que els avantpassats de Bonanat d'Arenes pagaven al monestir, consistent en una quarta part dels fruits, pel pagament d'un cens anual, per Sant Miquel de setembre, de dos sous en moneda barcelonesa de tern. El prior considerava que el pagament d'aquest cens seria més beneficiós per al monestir, a causa de la improductivitat en què es trobava la terra. Es permet l'alienació del domini útil, amb totes les millores que s'hi haguessin fet, reservant el dret de fatiga de trenta dies al monestir.”

Sigui com sigui, en les generacions següents el cognom Arenes desapareix, i la nissaga Riera serà la successora dels Alou i propietària de l'antic mas del carrer de Sant Llorenç fins a finals del segle xx.

12 ACA. Llibre de regadiu. Reial Patrimoni. BCG. núm. 430

13 ACA. Monacals. Pergamins sense procedència, carpeta 12, núm. 1607. Signatures antigues: 133; P VII 18 plech 21.

Si repassem la documentació que hem tingut a l'abast, ens adonem també de la invisibilitat de la dona pagesa, que, com és sabut, presenta un doble perjudici: pel fet de ser dona i pel fet de ser pagesa. A les acaballes de l'edat mitjana les dones són molt menys propietàries de riqueses, i de les seves riqueses, que no pas del que ho eren en èpoques anteriors. També, més endavant, ja cap al segle XVI i fins al XVIII, existí l'adopció, per part de les dones, del cognom de l'home, però amb desinència femenina. Aquest devia ser el cas del cognom Alou, que, feminitzat per a la dona, seria Aloua. Així és com consta Jaumeta, la muller de Joan Alou, en el seu testament datat el 1507.

Recordem també que el coneixement històric s'obté a partir de la informació que aporten les fonts. Cal dir que, fins fa relativament poc temps, el món rural ha estat estudiat com a font econòmica procedent dels grans propietaris, senyors, monestirs, etc., però que el pagès ha deixat molt poca informació de la seva vida. Seran els diaris que alguns pagesos van escriure a partir del segle XVII els que permetran aconseguir aquesta informació, encara que des del punt de vista masculí. Les dones només constaven en els testaments, capítols matrimonials o altra documentació, com a "filles de..." o "mullers de...", fent servir el nom de pila i el cognom del marit.

Els testaments de les dones deixen constància dels escassos béns de què disposaven: la seva roba; joies; alguns diners que lleguen als fills, al marit o a una orde eclesiàstica, i poca cosa més. El testament de Peronella Riera, muller d'Andreu Riera i filla de Francesc i Maria Feliu, datat el 1684, és un bon exemple del que s'acaba d'explicar.

Les diverses nissagues Riera arribaren a acumular moltes terres al llarg del temps, i ja al segle XIX, juntament amb els Saladrigas, els Planas o els Batista –nissagues vinculades per intensos i complexos interessos familiars, teixits a partir de la pràctica d'una forta endogàmia matrimonial i associativa–, esdevingueren els exponents d'un grup social, d'origen pagès o ramader, que amb el pas del temps i de les generacions es convertiren en veritables hisendats o rendistes, i no pas ja treballadors de la terra.

Molts d'ells van ocupar càrrecs municipals i polítics i van esdevenir un referent en la vida social andreuca. Pere Riera formà part del primer grup d'"obers de l'Església", el 1445, i Manuel Riera ho fou també el 1774.¹⁴ Els "obers" van ser sovint els predecessors de la institució municipal. El càrrec solia recaure en el grup de pagesos benestants o homes de mas de la parròquia, i hi ha cognoms que es van repetint al llarg de generacions en una mateixa família.

Com a mostra de la implicació en activitats polítiques o socials de la família Riera, reproduïm la carta que el general Joan Prim va enviar a Joan Riera i Saladrigas el setembre del 1854.

"Madrid, 24 de setiembre de 1854
Sr. D. Juan Riera y Saladrigas
San Andrés de Palomar

Mi estimado amigo: Ayer noche llegué a esta corte, y hoy es mi primer cuidado poner mi llegada en noticia de mis amigos.

Casi constantemente he tenido el honor de representar mi país en el Congreso. Si mis compatriotas, y usted en particular, cree que mi presencia en las Constituyentes puede ser útil a la causa de la Libertad y de nuestra Patria, no dudo que me concederá su eficaz y leal apoyo. Cuento siempre con la buena amistad de buena amistad de su afmo.

Prim."

14 Vegeu la taula 2.

MONTSERRAT ESTRUCH I RIERA, DARRERA
HEREVA I EN MORIR VA FER DONACIÓ A
LA CONGREGACIÓ DE LES GERMANETES DE
L'ASSUMPCIÓ. AUTOR DESCONEGUT.
FONS DE LA CONGREGACIÓ DE LES GERMANETES
DE L'ASSUMPCIÓ.

AUTOR DESCONEGUT. FONS DE LA CONGREGACIÓ
DE LES GERMANETES DE L'ASSUMPCIÓ.

Joan Riera i Saladrigas va tenir dos fills, Francesc i Maria Riera i Molins, però qui heretà la casa pairal va ser la filla, potser per la mort de l'hereu. Maria es casà amb un Estruch –sembla que notari de professió– i la casa passà a ser coneguda en els últims anys com Ca n'Estruch, de manera que s'invisibilitzava el cognom Riera. D'aquesta parella van néixer dos fills, però el noi, que inicialment havia de ser l'hereu, va morir jove, i per això la seva germana Montserrat va convertir-se en l'hereva.

Montserrat Estruch i Riera, de fortes conviccions religioses, va entrar a l'orde de les Germanetes de l'Assumpció, amb el nom d'Eugènia de Jesús. El 1940 va cedir la casa a la congregació i, des d'aleshores, doncs, la casa pairal dels Riera es convertí en el convent de l'orde a Sant Andreu. Va morir el 1991 a l'edat de 90 anys.

I per acabar, voldríem explicar que l'objectiu d'aquest treball és, d'alguna manera, omplir un petit buit historiogràfic –de microhistòria, en podríem dir– i revaloritzar un patrimoni arquitectònic i històric poc conegut a Sant Andreu de Palomar, segurament a causa d'haver perdut, ja fa molt de temps, els signes d'identitat que podien fer reconeixibles les masies: edificis aïllats, fins fa relativament poc, envoltats de conreus i dels quals la gent de més edat en té memòria històrica, com seria el cas de Can Verdaguer, Can Valent o les Carasses.

Si Can Riera (o Ca n'Estruch) s'ha pogut preservar fins a l'actualitat ha estat, sens dubte, perquè l'edifici va ser destinat a un ús concret, dins l'entramat de cases del carrer de Pons i Gallarza, que l'ha protegit de l'especulació immobiliària inherent a l'expansió urbanística del segle xx. Esperem que el proper destí d'aquesta antiga masia –de titularitat privada– suposi la restauració de la façana i la posada en valor d'aquest patrimoni andreuenc.

Es relacionen a continuació, en tres taules, un seguit de documents per ordre cronològic que deixen constància de diversos protocols notariais, fogatges o altres fets, en què intervenen diferents nissagues que tenen en comú els cognoms Alou i Riera, i a la vegada també es constaten les relacions contractuals que mantenien amb els anomenats senyors directes de les terres que conreaven.

TAULA 1

29/9/1347	Entre els parroquians que fan donació del dret de patronatge de l'altar de Santa Maria al cavaller Guillem d'Argentona, hi trobem Bernat Alou . Aquesta donació es produí just un any abans de l'esclat de la Pesta Negra.
Fogatge 1360	Bernat Salou , contracció de s'Alou.
1394-1396	Dona Maria, esposa del difunt Bernat Alou , de Sant Andreu, com a tutora dels seus fills, Andreu, Jaume, Bonanat i Bernat, té un peça de terra amb vinya al lloc de Figuerosa per la qual paga un cens de 18 diners més el delme de la primícia el dia de Sant Miquel. També en té una altra al torrent de Bugatell, a prop del Mas Verdaguer de Sales, per la qual paga un cens d'una quarta i mig d'oli a la mesura de Barcelona, més el delme i la primícia per Santa Maria d'Agost. <i>Cabbreu de la Reptoria de Sant Andreu de Palomario (sic).</i>
1458	Consten com a usuaris de les aigües del Rec Comtal: Jaume Alou del carrer de Sant Llorenç, Bernat Alou i Jaume Alou . ¹⁵
30/4/1460	Escolà (scolaris), OFM, procurador del convent de franciscans de Barcelona, confirma l'establiment a Eulàlia, vídua d'Antoni Palau, de Sant Andreu de Palomar, a la seva filla Margarida i a l'espòs d'aquesta, Jaume Alou , d'una terra situada a Sant Andreu, indret de Salina, que el seu convent posseeix per raó de l'aniversari de Sibil·la, vídua de Berenguer Andreu, a cens de 12 sous, per 9 sous d'entrada.
19/1/1469	Capítols matrimonials d' Antoni Alou , fill de Jaume i Margarida, de Sant Andreu de Palomar, i Andreua Verdaguer, filla del difunt Bernat i d'Eulàlia, de la mateixa parròquia. <i>Antoni Miquel, notari públic de Barcelona.</i>
Fogatge 1497	Anthoni Alou
13/12/1499	Testament de Margarida, vídua de Jaume Alou , de Sant Andreu de Palomar; hereu: el seu fill Antoni. ¹⁶ <i>Pere Combrelles, prevere beneficiat de la seu, vicari i notari de Sant Andreu de Palomar.</i>
27/2/1506	Testament d' Antoni Alou , ¹⁷ de la parròquia de Sant Andreu de Palomar. <i>Pere Combrelles, prevere beneficiat de la seu, notari de l'església de Sant Andreu de Palomar.</i>
12/5/1507	Testament de Jaumeta, muller de Joan Alou , de Sant Andreu de Palomar; hereva: la seva filla Àngela. ¹⁸ <i>Joan Feliu, àlies Badaló, prevere, vicari i notari públic de l'església de Sant Andreu de Palomar pel capítol de la seu de Barcelona.</i> <i>Pere Combrelles, prevere beneficiat de la seu de Barcelon i vicari de l'església de Sant Andreu de Palomar pel capítol d'aquella seu.</i>

15 ACA, Reial Patrimoni, Batllia, classe 2/c. Llevadors, n.3.

16 BC Perg. 581.

17 BC Perg. 480.

18 BC Perg. 28.

24/11/1512	Testament de Joan Alou , ¹⁹ pagès de Sant Andreu de Palomar, fill d'Antoni i Andreua, condemnat a mort per la cúria del governador general de Catalunya, fa donació de la casa i terrenys de l'heretat de Sant Andreu al Monestir de Montserrat; hereva: la seva filla Àngela, de dotze. <i>Aparici Torrents, notari per tots els dominis de la Corona i escrivà major de la Governació</i>
Fogatge 1515	Mas Alou , dit d'Avall
1525	Elisabet Alou, vídua relict a d'Antoni Alou , presenta carta precària per unes terres. Són les mateixes que presentaran anys després Pere Arenes Riera i Manuel Riera ²⁰ en el segle XVIII.
Fogatge 1553	Joan Alou .
1585	Benefici de Santíssima Trinitat de Finestrelles, peça de terra que llinda a tramuntana amb Àngela, filla de Joan Alou . ²¹

• DOCUMENTACIÓ REFERENT A LES NISSAGUES ARENES I RIERA (XIV-XX) •

TAULA 2

29/9/1347	Entre els parroquians que fan donació del dret de patronatge de l'altar de Santa Maria al cavaller Guillem d'Argentona, hi trobem Bernat d'Arenas, Pere d'Arenas . Aquesta donació es produí just un any abans de l'esclat de la Pesta Negra. J. Clapés, <i>Fulles Històriques...</i> , II, pàg. 64.
Fogatge 1360	Bernat Arenes .
12/11/1443	Benet Arnau, Pvre. i Procurador del Rector de Sant Jaume de Barna firma precari a Simon Badaló d'una peça de terra, situada a la parròquia de Sant Andreu de Palomar en el lloc anomenat Sescorts a cens de 88 sous, pagadors el 15 d'agost. Confronta dita peça a sol ixent amb Pere Riera , a migdia i a ponent amb Pere Montañà, i a tramuntana amb els hereus de Pere d'Artés de Vilapicina. El 1821, dita peça de terra s'anomena Vinya de baix. ²²
7/2/1445	Pere Riera , Joan Verdaguer, Bernat Portella, foren els primers <i>obers</i> de l'església, amb jurisdicció fins al dia de Tots Sants. Institució sovint predecessora de la institució municipal. ²³
1458	Arenas consta com a usuari d'aigües del Rec Comtal. ²⁴
Fogatge 1497	Rafael Arenes .

19 BC Perg. 63.

20 ACA, Llibre de regadiu. Reial Patrimoni. BCG. n.430.

21 ACA, Llibre de regadiu. Reial Patrimoni. BCG. n.430.

22 Fons Pere Seda.

23 Duran i Sampere. A. Barcelona i la seva Història. Volum I. Barcelona. Curial, 1973, pàg. 764.

24 ACA, *Reial Patrimoni*, Batllia, classe 2/c. Llevadors, n.3.

29/1/1501	Compravenda entre Melcior Sunyer de Barna i Pere Feliu Badaló, pagès de Sant Andreu de Palomar, d'una peça de terra d'una mujada i mitja situada a la parròquia de Sant Andreu, en un lloc anomenat Pla de Canyelles. Dita peça confronta a migdia amb Josep Riera de Sant Andreu de Palomar. ²⁵ <i>Jaume Vilar. Notari de Barcelona.</i>
1526 i 1550	Elisabet Riera presenta carta precària per una peça del Monestir de Sant Pere de les Puelles de Barna, i una altra situada per sota del Rec Comtal.
1590	Àngela Riera, muller de Pere Arenes Riera , capbreu de terres, on consten els anteriors posseïdors de diverses peces de terres: Bernat Alou, Joan Alou, Antoni Alou, Rafael Arenes, hereus de Guillem Riera.
3/8/1684	Testament de Peronella Riera, muller d'Andreu Riera ; hereu: l'Hospital de la Santa Creu. Filla: Eulàlia <i>Pasqual Abrell, notari col·legiat de Barcelona (còpia).</i> <i>Còpia del manual o plica de l'arxiu parroquial de Sant Andreu de Palomar (s. xvii).</i>
1717	Pleit on intervé Francesc Riera , jurat de Sant Andreu de Palomar, i Andreu Cuyàs, Salvador Feliu i Salvador Dumanjó, entre d'altres, per una compravenda de bestiar. <i>Memorial ajustado del pleyto pendiente en la Real Audiencia de Cataluña entre partes de los regidores y Universidad de San Andrés de Palomar.</i>
1/4/1747	Es concedeix a precari a Jacint Riera aigua de la Sèquia Comtal i per les fibres de Chapillera i Rasa, quan sigui menester, dues mujades. En el lloc anomenat Poll o Poy, cens a pagar anualment. <i>Notari, Josep Ignacio de Masdeu i Grimosachs.</i>
1764	Manuel Riera i Domingo Oliva, pagès, consten com a obrers de l'església, sent rector de fet Fontanillas i batlle Jaume Oriol, i com a regidors, Joan Domenjó, Jaume Sardà i Menció Saladrigas <i>Fulles Històriques de Sant Andreu de Palomar. Mossèn Clapés.</i>
11/5/1772	Manuel Riera, abans Alou , pagès de Sant Andreu de Palomar, presenta trasllat d'una escriptura de Precari ²⁶ atorgada per l'Administració de la Casa de la Caritat de l'Església de Barna, com tenint unida la pabordia ²⁷ del mes de març de la mateixa església de la qual Pabordia està unida la vicaria de Sant Andreu de Palomar a favor de Joan Alou de la dita parròquia de Sant Andreu de Palomar amb Bonaventura Fontana, notari públic. ²⁸ Es tracta d'una peça de terra per a rec de mitja mujada. Aquest mateix capbreu es repeteix en segles anteriors per part de la nissaga Alou i Arenes Riera.
1838	Jacint Riera , regant del Rec Comtal amb 11,2 mujades i amb domicili al carrer de Sant Llorenç. <i>Arxiu municipal del districte de Sant Andreu.</i>
24/9/1854	Carta del general Prim on aquest tracta Joan Riera i Saladrigas d'amic i li demana suport a la seva campanya política.

25 Fons Pere Seda.

26 A l'alta edat mitjana, escriptura en què se cedia un bé immoble en emfiteusi, alguna vegada ratificant i donant estat legal a una situació de fet anterior o aprisió.

27 A les catedrals es van crear pabordies al segle XII. Freqüentment eren dotze i tenien el nom de cadascun dels mesos de l'any. Cada paborde cobrava les rendes dels béns que li eren assignats i tenia l'obligació de mantenir els canon-ges durant el mes que li corresponia.

28 ACA. Llibre de regadiu. Reial Patrimoni. BCG núm. 430.

1864	Joan Riera i Saladrigas , regant del Rec Comtal, fill de Jacint Riera , amb domicili al carrer de Sant Llorenç. Va ser tinent d'alcalde de Sant Andreu de Palomar el 1879, amb Pau Ribó i Sagristà de batlle. <i>Arxiu municipal del districte de Sant Andreu.</i>
1890	Maria Riera i Molins , regant del Rec Comtal, filla de Joan Riera i amb domicili al carrer de Sant Llorenç. <i>Arxiu municipal del districte de Sant Andreu.</i>
1901-1991	Montserrat Estruch i Riera , filla de l'anterior i última hereva de Can Riera o Ca n'Estruch.

• DOCUMENTACIÓ REFERENT A ALTRES NISSAGUES RIERA (XIII-XVI) •

TAULA 3

1257	Porció de terra cedida, amb vinyes i arbres, en emfiteusi a Ferrer Riera de Vilapicina i la seva muller Elisenda, propietat del Monestir Benedictí de Sant Pau del Camp. <i>Col·lecció diplomàtica doc. núm. 28.</i>
17/12/1272	Gerald, frare del monestir de Sant Benet de Bages, defineix a Maria, filla de Guillem de Riera de la parròquia de Sant Andreu del Palomar, dels censos agraris que deu al dit monestir d'una vinya situada a la dita parròquia, prop del Mont Aguilar, al lloc anomenat Figuera Blanca, per 8 s. b. <i>Guillem Rossell, notari de Barcelona.</i>
21/4/1315	Guillem de Capellades, ciutadà de Barcelona, vengué a Pere Ferran, prior del monestir de Sant Pau del Camp, com a lliure i franc, les següents possessions al barri de Sant Andreu de Palomar: 1) El domini directe sobre una porció de terra plantada de vinya que Guillem Riera de Vilapicina tenia en emfiteusi. 2) El domini directe sobre una porció de terra que Pere Riera , germà de l'anterior, tenia en emfiteusi. 3) El domini directe sobre una porció de terra que Bernat Solà tenia així mateix en emfiteusi. <i>Col·lecció diplomàtica doc, núm. 71.</i>
22/06/1353	Guillem Riera de Vall , de la parròquia de Sant Andreu de Palomar, fill de Guillem Riera, difunt, de la mateixa parròquia, reconeix que té en aquesta parròquia un mas per a Gelabert i Jacmet, fills pupils de Pere Comte, difunt, ciutadà de Barcelona, i de Constança, que per aquest mas ha d'ésser llur home soliu, propi i afocat i fa prestació d'homenatge corporal a Ramon sa Rovira, ciutadà de Barcelona, tutor dels esmentats pupils. <i>Guillem de Montmany, notari públic de Barcelona.</i>
Fogatge 1360	Berenguer Riera. Guillem Riera d'Amunt. Guillem Riera d'Avall.
23/04/1385	Gelabert Riera , de la parròquia de Sant Andreu de Palomar, reconeix que té per a Jaume Burguès, de Barcelona, hereu universal de Pere Comte, difunt, ciutadà de Barcelona, sota domini i alou seu, el mas que té a la parròquia de Sant Andreu de Palomar, prop de la torre de Jaume Burguès, i que per aquest mas ha de ser home propi, soliu i afocat seu, i li presta jurament i homenatge de boca i mans. <i>Pere Dalmau, notari públic de Barcelona.</i>

23/10/1399	Pere de Riera es queixa del mal estat en què Berenguer Verdaguer li vol retornar unes cases amb <i>ferragenal</i> i arbres diversos que prèviament havia establert en emfiteusi. <i>Arxiu particular de Can Català. Mataró. Document 29 de l'apèndix.</i>
05/04/1406	Pere Cardona, prevere, prior de l'hospital de la Santa Creu de Barcelona, com a administrador de dit hospital i en nom de tots els altres administradors d'aquell, per a subvenir a les necessitats derivades de les obres d'ampliació de dit hospital, ven a Francesc Simon Burgués des Puig, de Barcelona, fill de Pere de Sitges, de Barcelona, un cens emfitèutic de 16 sous m. b. t. Dit cens es percebrà damunt de quatre peces de terra que, té establertes el dit Francesc. Una d'1 modiata, que posseeix Francesc de Puig, mercader, de Barcelona, al pont de Sant Martí de Provençals; una altra d'un quart de modiata i 18 'destres', que posseeix Gelabert Riera, de la parròquia de Sant Andreu de Palomar, a dita parròquia; una altra, d'1 modiata, que posseeix Guillem de Sabadell, de Vilapicina, a la parròquia de Sant Andreu de Palomar; una altra, que posseeixen els successors de Francesc Morator, difunt, doctor en lleis, de Barcelona, també a Sant Andreu de Palomar. El preu de la venda és 35 lliures m. b. t. Segueix àpoca. <i>Joan Torrony, notari públic de Barcelona.</i>
8/12/1448	Guillem Riera de Sant Andreu de Palomar acut a una convocatòria del Sindicat Remença. <i>AMG, Sindicatus, f, 209-209v.</i>
Fogatge 1497	Antoni Riera del Palmer. Guillem Riera del Forn. Joan Riera del Rec.
Fogatge 1553	Miquel Riera. Andreu Riera. Jaume Riera (llogater).

ANNEX 1

• CENS DE POBLACIÓ A LA PARRÒQUIA DE SANT ANDREU DE PALOMAR EN LA DÈCADA DE 1360 •

109 FOCS

- Primerament Pere Oliver
- Bernat Oliver
- Ramon Roig
- Guillemo Dartes
- Arnay Tonya
- Bernat Cortelles de Vila pecina
- Anthoni Sabadell
- Francesch Nicholau
- Guillem de Moya
- Jacme Julia
- Bernat Ferran
- Pere Verdaguer de la Costa
- Berenguer Saltzet
- Guillem Poll
- Perico Sala
- Bernat Poll
- Guillemo Sabadell
- Arnau Quirze
- Bonanat Corro
- Bonanat Brunet
- Bernat Dartes
- Nicholau Malanyol
- Bernat Gasso
- Anthoni Gornes
- Pere Gasso
- Pere Llonch de Roques
- Anthoni Sa Villa
- Jacme Milans
- Bernat Tolra
- Pere Calvet
- Jacme Colmera
- Pere Verdaguer
- **Berenguer Riera**
- Pere Roig sa Sala
- **Bernat Arenes**
- Antich Fferran
- Pere Tolra
- Jacme Cuco
- Pere ça Portella
- Fferrer Sala
- Jacme Moya
- Berenguer dez Puig
- Alamanda Marina
- **Bernat Salou o s'Alou (Mas Alou)**
- **Guillemo Riera damunt**
- **Guillemo Riera davall**
- Pere Nicholau
- Berenguer Lerona
- Bernat Lerona
- Berenguer Sacoma
- Guillemo Feliu
- Perico de Canoves
- Berthomeu Vilar (Mas Vilar)
- Pere Gassó qui te lo mas de Salvia
- Lalberh den Canyelles
- Berenguer Martí
- Barthomeu Alexandri
- La casa den Pere Marti
- Berenguer de Finestrelles (Mas Finestrelles)
- Bernat Artigues apellat Fferrer
- Pere Batlle de la Riba (Mas Batlle de la Rivera)
- Bernat Janer
- Berenguer Matharo
- Macia Alegria
- Bernat Pujol
- Na Cortelles
- Lorenç Lonch (Mas Canyelles)
- Bernat Gasso
- Na Johanna Vilara
- Pere Muntaroles
- Bernat Oller (Ca n'Oller)
- Romeu Ombert
- Bernat Perella
- Bernardo de Finestrelles
- Guillemo Costa
- Pere çes Cases appellat Gatnau
- Pere Milans
- Perico sa Font
- Pere Pujol
- Batle Ventanyach
- Na Vilara
- Pere Mulner
- Jacmet Riera
- Pere Pujol
- Berenguer Tolra
- Bonanada Longa
- Guillemo Sala
- Jacme Samenla
- Andreu Pellina
- Pere Vandrell
- Jacme Codina
- Bernat Besora
- Arnau de Bas
- Na Venrrella
- Pere Barri
- Bernat Vernet fferrer
- Berenguer Canals
- Arnau Artigues
- Anthoni Roig
- Guillemo çes Tries

ANNEX 2

• SANT ANDREU DE PALOMAR •

FOGATGE DE 1497²⁹

80 FOCS

- Mossèn Johan Garcia rector
- Mossèn Luys Texidor
- Pere Feliu de Vilatrau
- **Anthoni Riera del Palmer**
- Gaspar Moya
- Pere Sabadell
- Johan Sabadell
- Johan Canaletes
- Johan Artés de la vila
- En Terregó Balle
- Anthoni Comabella
- Andreu Gassó
- Johan Alamany, àlies Duran
- Johan Ram, àlies Mestre
- Pere Artés de la Riera
- Pere Sabadell Oller (Can Sabadell)
- Jaume Sala
- Barthomeu Verdeguer
- Pere Sabadell de la Plaça, ciutadà
- de Barchinova
- Feliu Cases
- **Rafael Arenes**
- Anthoni Verdeguer, àlies Ferrer
- Andreu Feliu, àlies Corretger (Mas Corretger o Molins)
- Andreu Feliu, àlies Corretger (Mas Corretger o Molins)
- Pere Feliu Badaló (Can Badaló)
- Joan Tries
- **Guillén Riera del Forn**

- **Johan Riera del Rech, àlies Ledó**
- Antoni Ram, àlies Oller
- Johan Vilar
- Anthoni Junyent
- Johan Codina, ciutadà de Barchinova
- Pere Llonch
- Pere Masades (Can Masades)
- Anthoni Mates
- Bonanat Jonch
- Jaume Roig
- Anthoni Galceran (Mas Carnisser)
- Benet Verdaguer
- Johan Verdaguer
- Jaume Franch
- Anthoni Alou (Mas Alou)
- Anthoni Roig
- Pere Quirze (hi falten 8 focs)
- Lo ... Roig
- Salvador Tolrà
- Anthoni Bellori
- Johan Oller
- Galceran

LLOGATERS

- En Tuxones
- Thomas Sobremunt
- Simon Moner
- Pere Vinyó
- Arnau Teixidor
- Anthoni Tries
- Salvador Ergimon
- Ramon Floret
- Na Margarida Farrera
- N'Esperança
- Luys Fàbregues
- En Miró
- En Moner
- En Genestar
- Pere Ferrer
- Na Johana
- En Vila

TORRES

- (Hi falten 8 focs)
- ... Mossèn Sunyer
- ... Leyda
- ... Parellada
- Torre de mossèn Guimerà
- ... Pere Artés
- En la torre de mossèn Tamarit sta Pere Tolrà
- En la torre de mossèn Setantí sta Franci Sabadell
- En la torre de mossèn Llull sta en Franch
- En la casa de Lorens Roig sta Barthomeu Diumer

29 Transcripció de Josep Iglésies (1991).

ANNEX 3

• SANT ANDREU DE PALOMAR •

FOGATGE DE 1515³⁰

32 MASOS D'UN TOTAL DE 87 FOCS

- Mas Munt
- Mas Oller
- Mas Roig de la Riba
- Mas de Pau Ferrer
- Mas Borràs
- **Mas Alou dit d'Avall**
- Mas que fou d'Antoni Pujol
- Mas Roig dit, àlies Duran
- **Mas Riera del Rec**
- Mas Ram
- Mas Feliu Badaló
- Mas Correger
- **Mas d'en Guillem Riera**
- Mas Bartra Verdaguer
- **Mas Arenes**
- **Mas d'en Riera del Palmer**
- Mas d'en Batlle dels Tarongers
- Mas Moya
- Mas Morell
- Mas Vilar
- Mas Junyent
- Mas Verdaguer Sa Sala
- Mas d'en Joan Solà o Sala
- Mas Sabadell Oller
- Mas Gasso
- Mas Artés de Vilapicina
- Mas Comabella
- Mas Sabadell de la Plaça
- Mas Joan Sabadell
- Mas Solà
- Mas Palau de Fray Joan
- Mas ... de la bassa

ANNEX 4

• SANT ANDREU DE PALOMAR •

FOGATGE DE 1553

PARRÒQUIA DE SANT ANDREU DE PALOMAR,

fogajat ah 14 de agost 1553 per Joan Maria Artés, Benet Balle y Miquel Gual
obres de apar en cartes 140

105 FOCS

- Mn. Bernat Pomer vicari
- Joan Munt
- Pere Carreter
- Antoni Sabater
- Janot Ferrer sastre
- Andreu Artés
- Ramon Barta
- Jaume Oller
- Johan Artés de la vila
- Joan Ferrer Montcau
- Joan Martí Artés
- Pau Morell
- Joan Vilar
- Jaume Junyent
- Pau Verdaguer
- Jaume Solà
- Andreu Sabadell
- Joan Farrer Sabadell
- En Montserrat que està a la casa de Pau Artés
- Joan Balle
- Joan Alemany ferrer
- Domèngue Carniçer

30 ACA. Reial Patrimoni. Mestre Racional. A- 401. Transcripció dels masos del fogatge a càrrec de Lourdes Pinyol.

- En Torrents
- **En Arenas**
- Benet Balle
- **Miquel Riera**
- **Andreu Riera**
- Guillem Feliu de Vilatrau
- Joanot Correger
- Simon Feliu Badaló
- Antoni Calopa
- Jaume Codina
- Sebastià Argimon
- Pere Masades
- Pere Sunyer, àlies Moner
- La viuda Ollera
- Gabriel Janer
- Pere Galçeran
- Ramon Brunet
- Pere Sastre
- Joanot Ferrer
- Joan Barber
- Mestre Bartomeu sabater
- Johan Sala
- Luis Ferrer
- Joan Pujol
- Miguel Gual
- Pau Ferrer
- Deu Franch
- **Joan Alou**
- En Busquet
- Andreu Quirze

LLOGATERS

- Benet Comabella
- Jaume Riera
- Guillem Guitard
- Bartomeu Morgadella
- Mestre Leonard sastre
- Bartomeu Salni
- Na Miguella
- En Marlet fuster
- Na Barbera
- Senyor en Joan dels Collons negres
- Guillem Fabregues
- Guillem Feliu Badaló
- Lo fuster de la Parra
- Na Pares
- Bernat hostaler
- Joan Carreter
- Bertomeu Pocurull
- Bernat Pichalli

- Miguel Gascó gendre del Pocurull
- En Pere de la Negra
- Senyor en Joan de la Carniceria del Camí de les Carretes
- La viuda Cortesa sta a casa den Moya
- Joan lo Fray pages
- Joan Mathes oller
- Raphel Prats oller

LES TORRES DELS CIUTADANS

- Pau Oller
- La viuda que era muller de Jaume Sala
- En la Torre de mossèn Tamarit y està en Recort
- En la torre de Mn Çalva y està en Choca
- En Giralt qui està a la torre de mossen Barutell
- En Fabregues qui està a la torra de don Francis de Guimera
- Jaume Fabregues qui està en la torra del pubill Merles
- N'Arnau qui està en la torra de mossen Claret
- En Melchior qui està a la torra de mossen Amat
- Mossen Çarovira militar a la sua torra
- Mado Figueras qui està en la torra de mossèn Francis Grau
- Miguel Balle qui està en la torra den Tupones
- En Bernat qui està a la torra de mossen Arles
- Mossen Botina a la sua torra
- Antoni Gavaix qui està en la torra de mossèn Lunes
- March Sitjar que està en la torra de la senyora Peralta
- Franci Sabadell qui està en la torra de micer Bertomeu Martí
- En Bernat qui està en la torra de mossen Miguel Bastida
- Mossen Porrassa a la sua torra
- Joan de Berga qui està en la torra de Joan Bonaventura de Gualves
- March Steve està en la torra de mossèn Setantí
- Mossen Parot Capita el mateix
- En Figuerola està en la torra de mossèn Durall
- Mossèn Altarriba el mateix
- Joan Berrera qui està en la torra de mossèn Codia
- La viuda Icerda ella mateixa
- En Gili qui està en la torra de mossèn Sors
- En Rabassa qui està en la torra de mossèn Agost

BIBLIOGRAFIA

- BROCÁ, G. M. DE; AMELL, J. *Instituciones del derecho civil catalán vigente*. Barcelona: Imprenta Barcelonesa, 1880 (pàg. 74-99).
- BUSQUETA I RIU, Joan J. “Comunitat rural i marc parroquial al Pla de Barcelona: aspectes de l’organització veïnal de sant Andreu de Palomar a la baixa edat mitjana”. *Acta historica et archaeologica mediaevalia*, 9. Barcelona: Universitat de Barcelona, Instituto de Historia Medieval, 1988.
- BUSQUETA I RIU, Joan J. *Sant Andreu de Palomar al segle xv en el seus textos*. Sant Andreu de Palomar: Centre d’Estudis Ignasi Iglésias, 2012 (Llibre de Finestrelles, 6).
- CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. *La masia catalana*. Barcelona: Aedos, 1976 (3a edició).
- CLAPÉS I CORBERA, Joan. *Sant Andreu de Palomar. Sa naturalesa local, història civil, història religiosa i social i biografia dels andreuencs més importants*. Sant Andreu de Palomar: Tipografia Andresense, 1900.
- DA. *Les masies de Sant Andreu de Palomar. Inventari de cases de pagès andreuencs*. Sant Andreu de Palomar: Llop Roig, 2014.
- DURAN I SAMPERE, A. *Barcelona i la seva història*. Volum 1. Barcelona: Curial, 1973.
- FERRER, M. T.; MUTGÉ, J.; RIU, M. (ed.). *El mas català durant l’edat mitjana i la moderna (segles ix-xviii). Aspectes arqueològics, històrics, geogràfics, arquitectònics i antropològics*. Barcelona: Consell Superior d’Investigacions Científiques, 2001.
- GUINOT, E. *Sobre prenom i cognoms. L’antroponímia medieval, eina d’anàlisi històrica*. Barcelona: Institut d’Estudis Catalans, 2002.
- IGLÉSIES, Josep. *El fogatge de 1553. Estudi i transcripció*. Vol. I. Barcelona, 1981.
- IGLÉSIES, Josep. *El fogatge de 1497. Estudi i transcripció*. Vol. I. Barcelona, 1991.
- MALLORQUÍ, E., coord. (2006a). *Toponímia, paisatge i cultura. Els noms de lloc des de la lingüística, la geografia i la història*. Girona: Associació d’Història Rural de les Comarques Gironines – Centre de Recerca d’Història Rural de la Universitat de Girona – Documenta Universitaria, 2006.
- MALLORQUÍ, E. (2006b). “Els noms de lloc i el temps: la toponímia des de la història”. Dins MALLORQUÍ, 2006a (pàg. 101-126).
- MOLL, Francesc de Borja. *Els llinatges catalans*. Palma de Mallorca: Editorial Moll, 1959.
- MOREU-REY, Enric. *Antroponímia. Història dels nostres prenom, cognoms i renoms*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 1991.

- MUTGÉ I VIVES, Josepa. *Pergamins del monestir benedictí de Sant Pau del Camp de Barcelona: de l'Arxiu de la Corona d'Aragó (segles XII-XIV)*. Barcelona: Editorial CSIC - CSIC Press, 2002.
- OLIVAR BERTRAND, Rafael. *El caballero Prim. Vida política y revolucionaria*. Volum II. Barcelona: Editorial Luis Miracle, 1952 (pàg. 75 i 410).
- PIQUER FERRER, Esperança. "Censos de población del territorio de Barcelona en la década de 1360". Dins *Patronymica Romanica*, 22. Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 2005.
- TERRADES, I. *El món històric de les masies*. Barcelona: Curial, 1984.

ARXIU CONSULTATS

- ACA. Arxiu de la Corona d'Aragó
- Arxiu del Castell de Vilassar de Dalt
- Arxiu Municipal de Sant Andreu
- Fons històric de l'Hospital de la Santa Creu. Biblioteca de Catalunya - Fundació Privada Hospital de la Santa Creu